

ПРОФЕСОР М.О. ЗЕЛЕНСЬКИЙ – ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ЛЮДИНА

Михайло Олексійович Зеленський народився 22 травня 1912 р. в станиці Карпилівська Усть-Лабінського району Краснодарського краю в сім'ї селянина, переселенця з Чернігівської губернії. У 1934 р. закінчив Краснодарський сільськогосподарський інститут, відділення селекція та насінництво сільськогосподарських культур.

Свою трудову діяльність розпочав на Майкопській дослідній станції Всесоюзного інституту рослинництва. У 1939 році, закінчивши аспірантуру цього ж інституту й захистивши дисертацію, здобув наукову ступінь кандидата біологічних наук, після чого переїхав на Україну і працював науковим співробітником Інституту плідівництва.

Під час Великої Вітчизняної війни брав участь у бойових діях. Був поранений, лікувався в шпиталі м. Челябінська, працював на оборонному заводі.

Після закінчення війни повернувся на роботу в Український інститут плідівництва, працював у системі сорто випробування плодоягідних культур.

Педагогічну діяльність Михайло Олексійович Зеленський розпочав у 1949 р. в Київському сільськогосподарському інституті на кафедрі селекції та насінництва на посаді доцента, професора. Десять років працював проректором з наукової роботи спочатку сільськогосподарського інституту, потім Української сільськогосподарської академії, майже сорок років очолював кафедру селекції та насінництва. Крім академії, читав лекції в Білоцерківському та Уманському сільськогосподарських інститутах, Голландії та Польщі.

Як вчений-педагог, М.О. Зеленський вів велику наукову та педагогічну роботу по підготовці майбутніх спеціалістів сільського господарства. Його талант педагога, в найвищому розумінні цього слова, був направлений не тільки на навчання студентів основам селекції та насінництва, а й допомозі у творчому зростанні, спрямуванні їх ентузіазму знаходити задоволення від вирішення широкого кола питань аграрної науки, практики. За час роботи у ВУЗі ним виховане не одне покоління агрономів, майбутніх знатних спеціалістів та організаторів сільськогосподарського виробництва.

Все життя М.О. Зеленського – в учнях, його 92 аспіранти успішно захистили кандидатські дисертації, серед них 36 – з іноземних держав. На кафедрі була створена наукова школа з підготовки майбутніх вчених з селекції та насінництва зернових і плодкових культур.

У селекції озимої пшениці М.О. Зеленський з учнями розробляли питання вивчення різноманітного вихідного матеріалу сортів вітчизняної та іноземної селекції, залучення його до створення нових форм з підвищеною зимостійкістю, стійкістю проти ураження збудниками хвороб, підвищенню продуктивності та якості продукції. Велику увагу приділяли вивченню та вдосконаленню нових методів селекції, у т.ч. складних схрещувань, пошукам прискорення селекційного процесу зі створення нових сортів шляхом доборів у

ранніх поколіннях гібридів. Проводили роботу по вдосконаленню методики отримання високоякісного насіння еліти шляхом індивідуального добору за окремими елементами структури врожаю.

Останнім часом розвитку набули дослідження науковцями кафедри з ідентифікації генетичних джерел морозо- зимостійкості, короткостебловості, стійкості проти шкідників та збудників хвороб, на базі яких можлива найбільш ефективна селекційна робота з комбінування в генотипах високої продуктивності та відмінних показників якості зерна, добре виражених адаптивних властивостей до абіотичних чинників довкілля. Велика увага приділяється антропогенним чинникам, які впливають на модифікаційну мінливість кількісних ознак і показників адаптивності. Нестабільність погодних умов, особливо в зимовий період, зумовили приділяти значну увагу питанням зимо- морозостійкості у сортів пшениці озимої та удосконалення моніторингу стану їх посівів.

В насінництві велика увага приділяється проблемам прогнозування біотичних властивостей насіння та добору насінницького посівного матеріалу.

У селекції кукурудзи, робота, яка розпочата в 50-х роках і продовжується сьогодні, ведуться пошуки залучення вихідного матеріалу вітчизняної та зарубіжної селекції для створення цінних самозапилених ліній, вивчення їх комбінаційної здатності. В останні роки до НЦ ГРРУ передані та зареєстровані самозапильні лінії кукурудзи: Ак 135, Ак 143, Ак 145, Ак 147, Ак 149 та Ак 151, Ак 153, Ак 155, Ак 157 та Ак 159. У 1991 р. в Державний реєстр сортів рослин України внесено гібрид Кулон МВ, співавтором у створенні якого був Михайло Олексійович. Використовуючи великий генетичний потенціал створеного селекційного матеріалу кукурудзи, з яким працював професор, науковцями кафедри спільно з селекціонерами ТОС «Север» та Селекційно-генетичного інституту (м. Одеси) створено високопродуктивні ранньо- та середньоранні гібриди Одеський 158 МВ, Карат СВ, ТОСС218 МВ, ТОСС 156 МВ, Овідій 295 МВ. В 2003 році в Реєстр сортів рослин України внесено гібрид кукурудзи НАУтілус, а з 2017 р. Державну кваліфікаційну експертизу проходить середньоранній, трилінійний гібрид НУБіСел оригінатором яких є НУБіП України.

На кафедрі під керівництвом професора М.О. Зеленського велась робота зі створення високопродуктивних сортів озимого жита на кормові цілі. Використовуючи біологічні властивості даної культури, розробивши нові методи добору та застосувавши різні строки підкошування зеленої маси в період весняної вегетації, був створений, а в 1998 році районований сорт «Київське кормове». Розроблені та рекомендовані для впровадження нові методи отримання насіння еліти цього сорту.

Не залишав Михайло Олексійович і роботу по селекції плодкових культур, а саме яблуні і груші. Були створені цінні, високопродуктивні, зимостійкі та стійкі до хвороб форми груші, які й нині є цінним вихідним матеріалом для створення нових сортів. Робота з плодovими культурами, розпочата в довоєнні

роки, увінчалася успіхом і після довгих років державного сортовипробування були районовані сорти яблуні «Зимове Плесецького», «Київське зимове» та «Подільське».

Школа М.О. Зеленського нараховує чимало відомих вчених селекціонерів. Серед них – Лауреати Державної премії СРСР в галузі науки і техніки 1986 року директор Інституту фізіології рослин та генетики НАН, академік Герой України Моргун В.В.; бувші: завідувач кафедри генетики, селекції та насінництва Уманської сільськогосподарської академії, доктор сільськогосподарських наук І.П. Чучмій та завідувач відділом селекції і первинного насінництва кукурудзи ННЦ «Інститут землеробства НААНУ» кандидат біологічних наук С.П. Заїка, Лауреат Державної премії України, доктор сільськогосподарських наук О.П. Карпенко, Заслужений діяч науки та техніки, Лауреат премії ім. В.Я. Юр'єва, академік НААНУ В.А. Кравченко, доктори наук А.М. Фомічов., В.В. Губернатор та багато інших.

Ці нагороди отримані за створення та впровадження у виробництво ранньостиглих гібридів кукурудзи та томатів. Учні професора М.О. Зеленського є авторами та співавторами багатьох районованих сортів та гібридів озимої пшениці, жита, ячменю, вівса, томатів, кукурудзи.

Теплі спогади та велику вдячність на адресу свого вчителя надсилають у музей історії університету його вихованці з Угорщини, Польщі, Сирії, Єгипту, Ірану, Лівії, Китаю, Кореї, В'єтнаму та інших країн світу, які продовжують справу М.О. Зеленського у своїх країнах як на селекційній, так і на педагогічній ниві.

У 1960 р. вперше був випущений М.О. Зеленським на українській мові учбовий посібник «Селекція та насінництво польових культур» для студентів сільськогосподарських вузів. У 1987 р. був виданий, а в 1995 р. перевиданий підручник для учнів сільськогосподарських технікумів «Селекція і насінництво сільськогосподарських культур».

Михайло Олексійович – автор майже 300 наукових праць, автор лекцій та методичних розробок по селекції та насінництву сільськогосподарських культур для студентів і слухачів підвищення кваліфікації, викладачів сільськогосподарських вузів, технікумів та працівників виробництва.

М.О. Зеленському було присвоєно звання «Заслуженого працівника вищої школи», він нагороджений багатьма орденами, медалями, та нагородами Виставки досягнень народного господарства України.

Одним з етапів підготовки спеціалістів вищої кваліфікації був період з 1977 і в подальші роки, коли на кафедрі за ініціативи проф. М.О. Зеленського, академіка В.М. Ремесла та бувшого президента Південного ВАСГНІЛ Кузьменка М.В. була організовано школа «Миронівських стажистів».

Кращі випускники, які мріяли присвятити себе селекційно-генетичній науці, (Тімірязевської академії, Кубанського, Одеського, Харківського с.-г. інститутів та УСГА) проходили на протязі 2-х років теоретичну підготовку на

кафедри селекції та насінництва, а практичну – в Миронівському інституті пшениці (сьогодні імені В.М. Ремесло).

Мрія В.М. Ремесла, випускника Маслівського інституту селекції та насінництва (1921–1937) який в свій час закінчували Ф.Г. Кириченко, П.Х. Гаркавий, В.С. Губернатор, Л.М. Делоне, Л.К. Шкварников, В.І. Дідусь, А.В. Пухальський та багато інших відомих селекціонерів-генетиків, щодо «Миронівських стажистів» майже збулась. Згадуючи особливу творчу атмосферу «Маслівки», мріючи відновити таку ж систему підготовки молоді він писав: «Иметь бы в Мироновке один факультет с сотней отобранных ребят, пусть едят один хлеб с учеными, пусть видят – вот Ремесло, его нужно победить»

Таке стажування пройшли понад 40 молодих спеціалістів, серед яких нинішні академіки і доктори наук, зокрема: доктор біологічних наук, академік РАН, директор ВІР ім. В.І. Вавилова (м. Санкт-Петербург) М.І. Дзюбенко; професор кафедри генетики, селекції і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського НУБіП України доктор с.-г. наук Г.М. Ковалишина; автор більше 40 сортів пшениці М.П. Чебаков, наукові співробітники науково-дослідних інститутів НААН та НАН Т. Левченко, В. Чернуський, В. Гаврилук, О. Дергачов, Т. Муха, Т. Вологдіна та багато інших.

Протягом своєї наукової діяльності Михайло Олексійович багато часу присвятив підготовці шкільної сільської молоді, яка змогла би здобувати фах селекціонера у нашому ВУЗі.

У Національному університет біоресурсів та природокористування України з 2001 року розпочалася ліцензована підготовка фахівців зі спеціальності «Селекція і генетика сільськогосподарських культур». Але для того, щоб стати досвідченим селекціонером потрібний час.

Кафедра веде підготовку фахівців ОКР «Бакалавр» та «Магістр» напряму «Агрономія» за спеціальністю «Агрономія», зі спеціалізаціями «Селекція і генетика» та «Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин».

Магістри спеціалізації «Селекція і генетика» мають можливість стати аспірантами провідних НДЗ України, де займаються генетикою, селекцією та насінництвом сільськогосподарських культур, стають провідними спеціалістами Інституту експертизи сортів рослин та Державної насінневої інспекції України.

На сьогодні основними напрямками наукових досліджень науковців кафедри є розробка питань прикладної генетики, методів селекції та насінництва і створення високопродуктивних сортів та високогетерозисних гібридів с.-г. культур.

Аспіранти працюють над проблемами селекції, насінництва, озимої пшениці та жита, кукурудзи та люцерни.

Співробітники кафедри є активними носіями наукової і консультативної допомоги виробничникам. Вони беруть активну участь у роботі Державної служби з охорони прав на сорти рослин України,

Державної насінневої інспекції, організують зустрічі з керівниками сільськогосподарських підприємств на місцях, надають практичну допомогу дослідним господарством НУБПУ. Щороку на полях ВП НУБПУ АДС проходять «Дні поля».

Культура	Сорт	Характеристика	Автор
Озиме жито	Київське кормове Боротьба, Богуславка, Воля, Хлібне, Дозор, Синтетик 38, НАУсін, Мета	Двохукісне, (урожайність зеленої маси – 80-100 ц/га, урожайність насіння – 15-20 ц/га) Урожайність 5-6 т/га Урожайність 8-9 т/га	проф. Зеленський М.О. проф. Скорик В.В. доц. Жемойда В.Л.
Озимий ріпак	Антарія Аліот, Синтетик, Снігова королева, Клеопатра	Урожайність 4-5 т/га Посухостійкий Урожайність 5-6 т/га Екологічно-пластичні	доц. Ситнік І.Д
Ярий ріпак	Марія, Оксамит, Аїра, Сіріус, Отма, Сріблястий, Антоціан	Урожайність 3-3,5 т/га	доц. Ситнік І.Д
Квасоля	Мавка, Перлина	Зернового напрямку Урожайність 2,5-2,7 т/га Високобілкові для Полісся та Лісостепу	доц. Дупляк О.Т.
Люцерна	Ярославна, Роксолана, Ольга	Самофертильні сорти Урожай насіння 3,0-3,5ц/га Урожай кормової маси 630-650 ц/га	доц. Башкірова Н.В.
Кукурудза	Кулон МВ, Карат СВ, Одеський 158 МВ, ТОСС 156МВ, ТОСС 218 МВ, НАУтіліус, Овідій 295 МВ <u>Самозапильні лінії, передані та зареєстровані:</u> АК135, АК143, АК145, АК147, АК149, АК151 АК153, АК155, АК157, АК159	Гібриди ФАО 190-220 Урожайність 9-10 т/га ФАО 250-280 Урожайність 11-13 т/га З швидкою віддачею вологи Середньостиглі, високопродуктивні форми з великою кількістю зерен у ряді та качані	доц. Пархоменко А.К доц. Жемойда В.Л. доц. Жемойда В.Л. доц. Макарчук О.С.

Кафедра підтримує тісні наукові зв'язки з Університетом м. Алеппо (Сирія); Університетом м. Каїр (Єгипет); Цжензянська та Синьцзянська Аграрних академій наук (Китай); ВНДІСНОК (Одинцово); Всеросійський інститут рослинництва ім. В.І. Вавилова (Санкт-Петербург); Інститут фізіології рослин ім. Тимірязєва (Москва); Інститут кормів НААН України; Держслужба з охорони прав на сорти рослин; Державна насіннева інспекція; Носівська дослідна станція; ІФРiГ НАНУ; ІР НААНУ; Інститут олійних культур НААНУ; НЦГРРУ; Івано-Франківський ІАПВ; Національний науковий центр «Інститут землеробства НААНУ»; СГІ НААНУ; ІБК ІЦБ НААНУ; Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва; Уманський національний університет садівництва; Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла; Інститут картоплярства НААНУ; Поліський державний аграрно-технічний університет; Білоцерківський національний аграрний університет; ЛІСТ (Луганський інститут селекції і технологій); Луганський національний аграрний університет; Житомирський національний агроєкологічний університет; Вінницький національний аграрний університет; Вінницька ДСГДС.

З метою підвищення ефективності дослідницької і експериментальної роботи на шкільних навчально-дослідних земельних ділянках, розвитку мережі гуртків генетиків-селекціонерів, підтримки талановитої учнівської молоді та залучення її для навчання у вищих навчальних закладах аграрного спрямування, НУБІПУ та НЕНЦ (Національний еколого-натуралістичний центр) з 2003 року започатковано щорічний Всеукраїнський конкурс «Юний селекціонер-генетик».

Конкурс проводиться з метою створення умов для всебічного розвитку обдарованих учнів, поглиблення фундаментальної освіти з природничих дисциплін, оновлення змісту науково-дослідної та практичної діяльності учнівської молоді, підготовки до вступу у вищі навчальні заклади аграрного профілю.

Учасниками конкурсу є учні загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, які досягли певних результатів у генетико-селекційній роботі на навчально-дослідних земельних ділянках.

Для переможців Всеукраїнського конкурсу «Юний селекціонер» при вступі до НУБІП України на освітньо-професійну програму підготовки фахівців освітнього ступеню «Бакалавр» за напрямом підготовки «Агрономія» з ознаками спеціальності «Селекція і генетика сільськогосподарських культур» створюються особливі умови участі в конкурсі, згідно з угодою між Національним еколого-натуралістичним центром, НУБІП України та ЗНЗ, випускником якого є переможець конкурсу.

Проведення конкурсу «Юний селекціонер» сприяє ранній професійній орієнтації школярів і допомагає талановитій сільській молоді отримати вищу освіту за покликанням.

Михайло Олексійович був відомим вченим, педагогом, людиною доброї душі, широкого наукового світогляду. До нього завжди тягнулась молодь і всі ті, хто з ним працював чи знав його по роботі, спільних працях, виступах на наукових симпозиумах та конференціях.

Багатий душею, щедрий на доброту для інших, закоханий у життя і зачарований його красою, красою природи і людини – залишився в пам'яті колег, друзів, учнів, студентів, професор М.О. Зеленський. І сьогодні нас, його учнів веде жадоба знань, розбуджена сивочолим професором, кличе до пізнання, до вдосконалення. Адже у світі ще не все відкрито, пізнано, залишається багато й на нашу долю, тільки прагни, шукай, дерзай – і зачарований світ відкриється тобі... Бо зерна знань, засіяні професором М.О. Зеленським у юні душі, дають добрі сходи і щедрим урожаєм збагачують хліборобську ниву.

Нам, його учням, завжди не вистачатиме його великої душі, принципів життя і роботи улюбленого професора, який став для нас провідною зіркою. Він був нашим навчителем і великим другом. З роками пам'ять не тільки не стирається, вона розправляє крила, переростає в легенду. Ви завжди з нами, наш легендарний, незабутній Михайле Олексійовичу! Правду кажуть, суєта минула як і всяке індивідуальне життя, а добрі справи невмирущі. На цьому й збудований світ, у якому усім нам випало жити! Погодьтеся, що створювати нові сорти й гібриди рослин для людей – найкраще на землі заняття. З плином часу його учнів тягне на глибоке, не пізнане, не відкрите. Завдяки цьому живе «Школа професора Зеленського» і ще багато років має квітнути, як рукотворний пам'ятник із десятків нових сортів та гібридів, Михайлу Олексійовичу Зеленському, котрий своїм учням щедро дарував родючі зерна знань, свій талант і душу. Отаким живе і житиме вічно у пам'яті своїх учнів професор Михайло Олексійович Зеленський – добрий, турботливий, уважний на ниві життя і науки. Віримо, що дороговказний промінь Михайла Олексійовича Зеленського не гасне. Звершене ним ніколи не забудеться, бо це уроки на все життя.

«Посів науковий заколоситься жнивими народними» – колись казав Дмитро Іванович Менделєєв. На щедрому посіві професора Зеленського Україна жнивує сьогодні й жнивуватиме завтра. Гріє думка, що після нас правнукам залишиться пожинати більше, бо дуже стараються учні школи професора Зеленського. Хіба не в цьому найвище мірило життя, яке зазвичай величаємо щастям для невтомних рицарів хлібної ниви, адже життєві істини професора М.О. Зеленського стали для його учнів уроками на все життя. І наш обов'язок зробити все можливе для втілення його думок, які він залишив у своїх працях, у діях своїх учнів на благо громадян України.

Його учні, а їх багато, невтомно будують нову державу.

Він пішов від нас у вічність 4 серпня 1997 року. Як справжній хлібороб, він сумлінно й цілеспрямовано орав свою ниву, засівав добірне зерно, плекав кожену рослину, а врожайлося для всіх. Ми й сьогодні жнивуємо на творчому

полі професора М.О. Зеленського. Спасибі Вам, Михайле Олексійовичу, що Ви були. Так мужньо. Так яскраво. Так красиво. Земний уклін Вам за це.

**Кандидат с.-г. наук,
завідувач кафедри генетики,
селекції і насінництва
ім. проф. М.О. Зеленського
НУБіП України**

В.Л. Жемойда

**Доктор с.-г. наук, професор
кафедри генетики, селекції
і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського
НУБіП України**

Г.М. Ковалишина

**Кандидат біологічних наук, доцент
кафедри генетики, селекції
і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського
НУБіП України**

Н.В. Башкірова

**Кандидат с.-г. наук, доцент
кафедри генетики, селекції
і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського
НУБіП України**

О.С. Макарчук

**Кандидат с.-г. наук
ІФРiГ НАН України**

В.М. Гаврилук

**Асистент кафедри генетики, селекції
і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського
НУБіП України**

Ю.М. Дмитренко